

{tab=Κοσμήματα}

Τα σημαντικότερα χρυσά κοσμήματα της περιόδου αυτής προέρχονται από τρεις θέσεις: το ιερό του Ιδαίου άντρου, τον θολωτό τάφο του Τεκέ κοντά στην Κνωσό και το νεκροταφείο της Πραισού.

Από το Ιδαίο άντρο προέρχονται ένα μηνοειδές περίαπτο και ένα ορθογώνιο πλακίδιο, τα

οποία κατασκευάστηκαν σε κνωσσιακό εργαστήριο, έντονα επηρεασμένο από το ανατολίζον στυλ του τεχνίτη του Τεκέ. Η κοκκίδωση χρησιμοποιείται ακόμη πολύ, ενώ τα περικλειστα μοτίβα του πλακιδίου και τα κοκκιδωτά σχέδια του μηνίσκου (τεθλασμένες και οριζόντια S) θυμίζουν τη σύγχρονή τους χρυσή ζώνη από την Ελευσίνα. Οι τρεις μετωπικές γυναικείες μορφές του πλακιδίου έχουν πρόσωπα παρόμοια με εκείνα σε περιάπτο του τεχνίτη του Τεκέ. Η στάση και η ενδυμασία τους εισάγουν έναν τύπο που θα διατηρηθεί σε αρκετές μορφές κρητικής τέχνης του επόμενου αιώνα: τα χέρια κολλούν σφικτά στις πλευρές, φορούν *πόλους*, ζώνες, επιβλήματα στις πλάτες και μακριά ενδύματα, που διακοσμούνται με κατακόρυφη ταινία στο μπροστινό μέρος. Ανάμεσα στις κυρίες υπάρχουν δύο περίεργα μοτίβα, που ερμηνεύτηκαν είτε ως βούκρανα είτε ως προτομές της αιγυπτιακής θεάς Αθώρ. Οτιδήποτε και να παριστάνουν, η απεικόνιση είναι σίγουρα πολύ παραμορφωμένη.

Οι ταφές στη θόλο του Τεκέ συνεχίζονται κατά τον 8ο και τον πρώιμο 7 αι. Ένα σύνολο κοσμημάτων που βρέθηκε στο δρόμο του τάφου μπορεί να χρονολογηθεί, με τη βοήθεια της στρωματογραφίας, σε μια όψιμη περίοδο χρήσης του τάφου, αλλά όχι στην τελευταία. Τα πιο ενδιαφέροντα παραδείγματα είναι δύο κούφια ανδρικά ειδώλια *κριοφόρων*, ένα από τα οποία διατηρείται σε καλή κατάσταση. Είναι περίοπτο και αποτελείται από δύο τμήματα σφυρηλατημένα σε μήτρες και συγκολλημένα. Δεν υπάρχει κοκκίδωση, αλλά τα χαρακτηριστικά του προσώπου είναι τώρα πιο ρεαλιστικά από ό,τι στο πλακίδιο του Ιδαίου, και αντιπροσωπεύουν ένα οψιμότερο και πιο ελληνικό στάδιο της τέχνης του κοσμηματοτεχνίτη της Κνωσσού. Το σφαιρικό κεφάλι και οι μακριοί πλόκαμοι που απολήγουν σε σπειροειδείς μπούκλες μπορούν να παραλληλιστούν με το χάλκινο *σφυρήλατον*

του Απόλλωνα από τη Δρήρο.

Τα κοσμήματα της Πραισού περιλαμβάνουν μια αποσπασματική έκκρουστη σφίγγα του κνωσσιακού ανατολίζοντα ρυθμού και ένα δαχτυλίδι με επίμηκη αδαμαντόσχημη σφενδόνη, που είναι κάθετη στη στεφάνη. Η ένθετη διακόσμηση, οι διάτρητες τεθλασμένες και η κοκκίδωση φανερώνουν σαφώς ανατολίτικη επίδραση, αλλά το σχήμα του κατάγεται από τα μινωικά δαχτυλίδια-σφραγίδες με τη μεγάλη ελλειψοειδή σφενδόνη. Ίσως ο τύπος αυτός είχε διατηρηθεί στην ανατολική Κρήτη καθ' όλη τη διάρκεια των Σκοτεινών Αιώνων, γιατί μια απλούστερη παραλλαγή του εμφανίζεται σε δαχτυλίδι από σύνολο του 10ου-9ου αι. στο Βρόκαστρο, και δύο ακόμη αναφέρονται από τις θόλους στην Συκιά-Ανδρομύλους.

{tab=Χαλκά}

Οι περόνες και οι πόρπες εμφανίζονται συχνά στους τάφους και τα ιερά. Οι περισσότερες

περόνες είναι σχετικά κοντές και ακολουθούν τον τοπικό τύπο που καθιερώθηκε στα τέλη του 9ου αι., με μικρό δίσκο και απόληξη, μακρύ δικωνικό εξάρμα και δύο ή τις αυλακώσεις εκατέρωθεν. Ο τύπος αυτός διατηρείται και τον 7ο αι., οπότε το άκρο του στελέχους συχνά καμπυλώνει προς τον δίσκο, όπως σε ένα ωραίο χρυσό ζεύγος από τη Φορτέτσα. Οι πόρπες παρουσιάζουν μεγαλύτερη ποικιλία, αλλά προτιμούνται οι τύποι III,10 και 11 του Blinkeberg, με μικρό πλακίδιο και πολλαπλά εξάρματα στο τόξο.

Σε δύο ιερά του Δία, στο Ιδαίο άντρο και στο Παλαικάστρο, βρέθηκαν πολλά θραύσματα από χυτούς τριποδικούς λέβητες, ενώ λίγα κομμάτια ακόμη προέρχονται από την Πραισό, την Ανάβλοχο και τους Αρκάδες. Το έναυσμα για την κατασκευή τέτοιων αγγείων ήρθε μάλλον από την ηπειρωτική Ελλάδα κατά την ΥΓ περίοδο, αλλά οι μεταλλοτεχνίτες της Κρήτης ανέπτυξαν γρήγορα μια δική τους παραλλαγή, με πλάσιμο και διακόσμηση απλούστερη από τις πελοποννησιακές ποικιλίες: τα πόδια έχουν συνήθως μια ταινία σχήματος Ύψιλον (Υ) που διατρέχει την εξωτερική επιφάνεια, και οι κυκλικές λαβές έχουν διάτρητη διακόσμηση, σε μορφή ακκιδωτού ή τεθλασμένης, ανάμεσα σε δύο ταινίες. Σε μία λαβή από το Ιδαίο άντρο έχουμε ένα μοναδικό παράδειγμα όπου σε κάθε πλευρά φωλιάζει ένα πουλί, ενώ το αλογάκι της κορυφής έχει επίπεδη πριονωτή χαίτη, που χαρακτηρίζει το κρητικό στυλ. Δεν γνωρίζουμε προσφύσεις λαβών με μορφή ανθρώπου.

Τρεις ομάδες θραυσμάτων από το Ιδαίο άντρο, την Κάτω Σύμη και τον δρόμο της θόλου του Τεκέ (περ. 700 π.Χ.) εκπροσωπούν έναν σπάνιο τύπο υπόστατου, περίτεχνα διακοσμημένου με διάτρητες εικονιστικές παραστάσεις. Αυτός ο τύπος υπόστατου κατάγεται από την Κύπρο του 12ου αι., όπου βρέθηκαν ακέραια παραδείγματα: συνήθως έχει τροχούς και τετράπλευρο σώμα, που επιστέφεται από κυκλική στεφάνη, η οποία συγκρατεί τον λέβητα. Στα κρητικά παραδείγματα βλέπουμε ανατολίζουσες διπλές έλικες, που θυμίζουν το μοτίβο του ιωνικού κιονόκρανου, το οποίο σχηματιζόταν στο επάνω μέρος των ραβδωτών ποδιών του κυπριακού προτύπου. Οι εικονιστικές ωστόσο παραστάσεις φαίνονται εντελώς ελληνικές, μέσα στο γεωμετρικό πλαίσιο. Στο Καρφί βρέθηκε ένα πήλινο ομοίωμα του 11ου αι., που αποδεικνύει ότι οι Κρητικοί γνώριζαν ήδη από τότε τα υπόστατα αυτά. Δεν έχουμε παλαιότερα ίχνη τους πριν από τα θραύσματα του Ιδαίου και του Τεκέ, αλλά το μακρύ ενδιάμεσο χρονικό διάστημα καλύπτεται από τρία παραδείγματα, που βρέθηκαν σε σύνολα των όψιμων Σκοτεινών Αιώνων στο Βρόκαστρο και στην περιοχή της Κνωσού και ανήκουν στον παραπλήσιο κυπριακό τύπο των ραβδωτών τριποδικών υποσμάτων.

Τα χάλκινα ειδώλια δεν έχουν μελετηθεί αρκετά και ίσως είναι υπερβολικό να ελπίζουμε ότι στο νησί αναπτύχθηκε κάποιο σταθερό στυλ. Το αγαπημένο ζώο της Κρήτης είναι πάντοτε ο ταύρος. Δεν ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την ανθρώπινη ανατομία, γι' αυτό οι μορφές έχουν μάλλον κοντόχοντρα πόδια, κορμό σε σχήμα πηνίου ή σανίδας, υπερβολικά ψηλούς λαιμούς και αφτιά που προεξέχουν έντονα. Τα ειδώλια που συνδυάζουν το άμορφο σώμα με την κλίση του κεφαλιού προς τα πίσω, πρέπει να είναι πολύ επηρεασμένα από την Ανατολή, ίσως και επείσακτα. Δύο όμως γυναίκες από το Βρόκαστρο και την Κάτω Σύμη, οι οποίες μοιάζουν έντονα ανατολικές, υψώνουν τα χέρια σύμφωνα με την παλιά μινωική χειρονομία της δεήσεως. Μία γυμνή μορφή από το Δικταίο άντρο είναι λίγο πιο χυμώδης, παρά το σχεδόν κυβικό κεφάλι της. Φορά επίπεδον *πόλον* (όπως τα περισσότερα κρητικά γυναικεία ειδώλια) και ένα περίτεχνο περιδέριο. Τα μαλλιά της, πέφτουν κυματιστά στην πλάτη, μας θυμίζουν τα ελεφαντοστέινα ειδώλια της ανατολικής Μεσογείου. Όσο πλησιάζουμε τα τέλη του αιώνα, τα πρόσωπα γίνονται πιο ζωντανά και εκφραστικά. Δύο από τα καλύτερα δείγματα της περιόδου αυτής είναι ένας όρθιος νέος και ένας καθιστός αοιδός που τραγουδά με την τετράχορδη λύρα του.

Ένα ωραίο ειδώλιο νέου από το ιερό των Αρκάδων απηχεί το στυλ του *κριοφόρου* του Τεκέ και του
σφ
υρήλατου

λατρευτικού αγάλματος του Απόλλωνα από τη Δρήρο. Τα τρία ειδώλια πρέπει να χρονολογηθούν γύρω στο 700 π.Χ., αρκετά πριν από την αχρήστευση της θόλου του Τεκέ, αρκετά πριν από την εδραίωση των κανόνων της δαιδαλικής τέχνης, αλλά όχι πριν από τα πρωιμότερα αναθήματα της Δρήρου. Τα κοινά τους χαρακτηριστικά είναι το σφαιρικό κεφάλι, οι ευθύγραμμοι πλόκαμοι που σχηματίζουν μπούκλες μόνο στο μέτωπο και οι αναλογίες του σώματος. Είναι δύσκολο να ερμηνεύσουμε την ομοιομορφία στο στυλ τριών καλλιτεχνών, οι οποίοι δουλεύουν με διαφορετικές τεχνικές και σε διαφορετικές κλίμακες. Πρέπει τουλάχιστον να υποθέσουμε ότι εργάζονταν στο ίδιο μέρος και πως ο κοινός

παράγοντας είναι σίγουρα η κνωσιακή ανατολίζουσα παράδοση, που αφομοιώθηκε πλέον εντελώς από το ελληνικό γούστο. Ο δημιουργός των

σφυρήλατων

, που δούλευε τα χάλκινα ελάσματα του επάνω σε ξύλινο πυρήνα, εφάρμοζε απλώς την έκκρουστη τεχνική της κοσμηματοτεχνίας σε μια πιο επίπονη εργασία και σε ένα πιο σκληρό υλικό. Το στυλ και η εικονογραφία του επηρεάζονται από τα πρωιμότερα, και όχι εντελώς εξελληνισμένα, κνωσιακά ανάγλυφα, όπως είναι π.χ. η τριάδα των θεοτήτων στο κεντρικό χώρισμα της ζώνης από τη Φορτέτσα. Οι δύο θεές του φορούν το παραδοσιακό πλέον κρητικό ένδυμα της εποχής αυτής. Η συγκρατημένη απόδοση των χαρακτηριστικών του ανθρωπίνου προσώπου είναι σπάνια στη γεωμετρική τέχνη, αλλά εξηγείται ίσως από την ασυνήθιστα μεγάλη κλίμακα. Όταν όμως τα άδεια μάτια τους ήταν γεμισμένα με ένθετα υλικά, πρέπει να προκαλούσαν αρκετό φόβο και να ενέπνεαν δέος στους πιστούς.

Το σπηλαιώδες ιερό στη βόρεια πλευρά του βουνού της Ίδης είναι ένα από τα πολλά μέρη που συνδέθηκαν με τη γέννηση και την παιδική ηλικία του Δία. Σύμφωνα με τον μύθο, η ζωή του νεαρού θεού κινδύνευε από τον πατέρα του Κρόνο, αλλά σώθηκε από τους ιερείς της ακολουθίας του, τους χορευτές Κουρήτες, που χτυπούσαν τα όπλα τους για να καλύψουν τα παιδικά κλάματα. Η σπηλιά ήταν χώρος λατρείας ήδη από την Υστερομινωική ΙΙΙ περίοδο,

αλλά τα πλουσιότερα αναθήματά της ανήκουν στον 8ο και 7ο αι. Την ίδια περίοδο εμφανίζονται και οι χάλκινες αναθηματικές ασπίδες, που έχουν έντονα ανατολικό χαρακτήρα, αλλά σχεδιάζονται και ανατίθενται σε ανάμνηση του ντόπιου μύθου. Στη σπηλιά αυτή βρέθηκαν πάρα πολλές ασπίδες, ενώ είναι λιγοστές σε άλλες θέσεις της Κρήτης και πολύ σπάνιες έξω από το νησί. Μερικά από τα χάλκινα αναθήματα του σπηλαιού σχετίζονται στενά με τις ασπίδες: οι άφθονες ρηχές φιάλες, το αγγείο σε μορφή ανθρώπινου κεφαλιού και ένα *τύμπανον*, που φέρει ανατολίζουσα απόδοση του οργιαστικού μέρους της λατρείας, όπου δύο φτερωτοί δαίμονες χτυπούν τα τύμπανά τους, εκατέρωθεν ενός ρωμαλέου νεαρού θεού, ο οποίος πατά στη ράχη ενός ταύρου και σείει ένα λιοντάρι πάνω από το κεφάλι του.

Δύο είναι τα μεγέθη των ασπίδων: οι μεγαλύτερες φέρουν προτομή ζώου (λιονταριού ή αετού) στο κέντρο, ενώ οι μικρότερες έχουν κεντρικούς ομφαλούς. Και οι δύο κατηγορίες έχουν ανατολική καταγωγή και εμφανίζονται ως όπλα των εχθρών από την Ουράрту στις πρωιμότερες και σύγχρονές τους ασσυριακές παραστάσεις. Ανατολίτικα είναι και τα θέματα της εμπίεστης διακόσμησης. Σε ομόκεντρους δακτυλίους στην περιφέρειά τους απλώνονται στενές ζωοφόροι με ζώα (λιοντάρια, ταύρους, ελάφια, κασίκες ή γρύπες), ενώ το κεντρικό πεδίο με την προτομή μπορεί να απεικονίζει σκηνές κυνηγιού, άνδρες που παλεύουν με λιοντάρια, εραλδικά ζεύγη λιονταριών ή σφιγγών, τα οποία ορισμένες φορές συνοδεύουν μια γυμνή θεά της άγριας φύσης.

Το *τύμπανον* και οι ασπίδες έχουν ανατολικό χαρακτήρα, αλλά δεν πρέπει να είναι επείσακτα. Σχετίζονται στενά με τη λατρεία του Ιδαίου, γι' αυτό πρέπει να θεωρηθούν έργα μεταναστών μεταλλοτεχνιτών από την Ανατολή και των Κρητών μαθητών τους. Η διαφοροποίηση στο στυλ τους φανερώνει ότι προέρχονται από ξεχωριστά κέντρα παραγωγής. Τα πήλινα πώματα που μιμούνται ασπίδες αποδεικνύουν ότι οι Κνωσίοι γνώριζαν και τους δύο τύπους. Μερικές από τις πρωιμότερες ομφαλωτές ασπίδες μπορούν να αποδοθούν στην ΥΓ φάση της κνωσιακής σχολής. Χαρακτηριστικά της σχολής αυτής είναι επίσης τα λεπτά, τεντωμένα φτερά, ενώ τα ελάφια που βόσκουν θυμίζουν την πρωιμότερη ομάδα των αττικών χρυσών διαδημάτων. Η "ασπίδα του Κυνηγιού" έχει εντελώς διαφορετικό και καθαρά ανατολικό στυλ. Εικονίζει δύο άγριες παραστάσεις κυνηγιού με έναν πεσμένο πολεμιστή στο κέντρο, ο οποίος αγωνίζεται να ελευθερωθεί από τα σαγόνια ενός τεράστιου λιονταριού, ενώ ένα άλλο παρόμοιο λιοντάρι μυρίζει ήρεμα ένα άνθος λωτού, χωρίς να υποψιάζεται την επερχόμενη καταστροφή. Δεν προσέχουν καθόλου την κλίμακα των μορφών και τα κενά ανάμεσα στα μεγάλα ζώα τα γεμίζουν απλώς με μικρά ζώα. Βλέπουμε εδώ ένα συνονθύλευμα αταίριαστων μοτίβων, που ήρθαν κατευθείαν από την ανατολική μεσόγειο και κυρίως από τη νεο-χεττιτική τέχνη της βόρειας Συρίας: τέτοια στοιχεία είναι τα εφαρμοστά καπέλα των τοξοτών, τα ψηλά κωνικά κράνη των πολεμιστών και οι καθαρά διακοσμητικές ταινίες στα καπούλια των λιονταριών. Το διχτυωτό μοτίβο της χαίτης τους είναι ασσυριακό χαρακτηριστικό, το οποίο συναντούμε και στα ξαπλωμένα ζώα πολλών όψιμων ασπίδων. Η συγκεκριμένη αυτή ασπίδα ανήκει σε μια μεγάλη ομάδα που κατασκευάστηκε σε κάποιο κρητικό κέντρο εκτός της Κνωσού και μαρτυρεί την παρουσία

μιας νέας συντεχνίας μεταλλοτεχνιτών από την Ανατολή που ήρθαν στην Κρήτη γύρω στα τέλη του 8ου αι. και ποτέ δεν προσαρμόσαν το στυλ και την εικονογραφία τους στις τοπικές προτιμήσεις.

Είναι πράγματι δύσκολη η χρονολόγηση των ασπίδων, γιατί έχουν ελάχιστες ομοιότητες με άλλες μορφές τέχνης της Κρήτης και των άλλων ελληνικών περιοχών. Ωστόσο το σχήμα τους και τα συνευρήματα τους δίνουν λίγα χρήσιμα στοιχεία. Ένα κνωσσιακό ΜΓ πώμα με προτομή λιονταριού φανερώνει ότι οι σειρές του Ιδαίου άρχισαν το αργότερο γύρω στο 750 π.Χ. Θραύσματα μιας ασπίδας που είχε εξαχθεί στους Δελφούς, με σειρά σφιγγών κνωσιακού τύπου με ευθύγραμμα φτερά, βρέθηκαν σε ένα σύνολο από κορινθιακή ΥΓ κεραμική, που χρονολογείται στα 750-730 π.Χ. Μερικές από τις λεπτομέρειες της παράστασης του *τυμπάνου* κατάγονται από την ασσυριακή τέχνη της περιόδου που βασίλευε ο Σαργών Β' (722-705 π.Χ.). Τα συνευρήματα τέλος δύο ασπίδων, που βρέθηκαν στον τάφο L των Αρκάδων, φανερώνουν ότι η σειρά αυτή συνεχίζεται αρκετά μέσα στον 7ο αι.

{/tabs}